

UOT 811.111

Nərgiz Səlimova
 ADU
 salimovanargiz.adu@gamail.com

MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ KOMPÜTER SLENQİ

Açar sözlər: *slenq, kompüter, terminologiya.*

Key words: *slang, computer, terminology.*

Ключевые слова: *сленг, компьютер, терминология.*

İngilis slenqi müasir ingilis danışıq leksikasının ən geniş yayılmış sahələrindən biridir və o, son illər bədii ədəbiyyata, kinoya, ümumiyyətlə incəsənətin bir çox sahələrinə aktiv şəkildə daxil olmaqdadır.

Bir neçə il (təxminən 5 il) bundan əvvəl *of cours* ‘əlbəttə’, *to take part* ‘iştirak etmək’, *to get up* ‘ayağa qalxmaq’ və bir çox başqa indi geniş şəkildə işlədilən söz və ifadələr slenq sözlər hesab edilirdi. İngilisdilli mühitdə yaşamayan insanlar üçün bəzən ingilis slenqini dəqiqliyi ilə anlamaq və gü-lünc vəziyyətə düşməmək üçün ingilisdilli insana müraciət etməsinə ehtiyac duyulur [6].

Müasir ingilis slenqinin ən çox yayıldığı sahələrdən biri kompüter sahəsidir. İlk kompüterlər keçən əsrin 50-ci illərində yaranmağa başlayıb və bu sahə tədricən inkişaf etdikcə, onlarla işləyən insanlar indi artıq hamıya məlum olan böyük sözlər ehtiyatı əldə ediblər. Lakin şəxsi kompüterlərin yayılmağa başladığı bir dövrə, yəni 1988-ci ilə qədər bu dil yalnız məhdud dairədə işlədilir, cəmiyyət üçün qapalı hesab edilirdi. Keçən əsrin 80-ci illərindən bu söz və ifadələr və daha yeniləri artıq geniş xalq kütlələri tərəfindən işlədilməyə başladı. Hal-hazırda bütün dünyada kompüter texnologiyasına, hesablama texnikasına böyük diqqət yönəldilib. Bu səbəbdən də, ən çox yeni yaranmış sözlər kompüter texnologiyası sahəsindədir. Proqramçıların və kompüter texnikası işləyib-hazırlayanların qapalı leksikonundakı yeni sözlər ümumişlək leksika sırasına keçməyə başlayır, belə ki, kompüterlə işləyən insanların da sayı artır. Bununla yanaşı, linqvistik baxımdan daha bir qanunauyğun proses baş verir, spesifik kompüter slenqi yaranır.

Kompüter texnikası dildə yeni semantik sahəyə malik kompüter terminlərinin yaranmasına səbəb olub: *e-mail electronic mail* – ‘kompüterdə yığılmış və qəbuledici kompüterə telefon xətti vasitəsilə göndərilən məktub’, *spread sheet* ‘kompüter proqramı’ və s. Kompüter sahəsində işləyənlə-

rin özünəməxsus jarqonu yaranmağa başladı, məsələn, *brain-box* 'kompüter', *glitch* 'proqramın qəfildən pozulması' və s. [2, s.143]

Artıq dəfələrlə qeyd olunduğu kimi, slenq əsasən şifahi nitqdə (danışıq dilində) yaranan və işlədilən, emosional çalarlı, parlaq familiar-emosional rəngə malik olan, ümumişlək söz və ifadələrdir. Bu dil canlı və hərəkəlidir, zamanla ayaqlaşır və cəmiyyətdə baş verən bütün dəyişikliklərə reaksiya verir. Slenq ümumi və xüsusi olur.

Bəs kompüter slenqi ilə digər slenq növlərinin fərqi nədədir? Kompüter slenqinə aid olan sözlər, ilk növbədə, eyni peşəyə malik olan insanlar – yəni proqramçılar və ya sadəcə kompüterdən istifadə edən insanlar arasında ünsiyyət qurmaq məqsədilə işlədilir. Eyni zamanda onlar peşə terminlərinə sinonim olaraq işlədirlər, lakin bu terminlərdən emosional çalarlarına görə fərqlənirlər. İkincisi, kompüter slenqizmləri yalnız kompüter aləmində həmin mənanı verirlər, kompüterə aid olmayan sahədə işlədildikdə onların mənası dəyişilir və başqaları tərəfindən anlaşılmaya bilər. Üçüncüsü, bu leksikada vulqar sözlərə də rast gəlinir.

Beləliklə, kompüter slenqi gündəlik həyatda kompüterlə birbaşa əlaqəsi olan insanlar tərəfindən işlədilər, peşə leksikasını əvəz edən, bəzən kobud-familiar çalara malik olan danışıq dili ilə fərqlənən söz və ifadələrdir.

Dildə geniş işləklik qazanmış sözlər informasiya vahidlərini bildirmək məqsədilə kompüter dilində terminoloji məna əldə ediblər. Bəzən terminləşmə metaforik keçid, yəni məcazlaşma vasitəsilə baş verir. Məsələn, kompüter terminologiyasındakı *to click* 'siçanın düyməsini basmaq' ümumişlək sözü metaforikləşmə nəticəsində terminə çevrilmişdir. Siçanın düyməsini basarkən eşidilən çıkkıltı səsi ilə oxşarlıq metaforik keçidə səbəb olmuşdur [1,s.1036]

Müasir dövrdə kompüter slenqinin lüğət tərkibi zəngin söz ehtiyatına malikdir. Ona görə də kompüter slenqində oxşar və ya yaxın mənalı sözlərə – sinonimlərə tez-tez rast gəlinir. Nümunə kimi bu sinonimik cərgəni misal göstərmək olar: *computer* 'kompüter', *desktop* 'iş masası', *home-box* 'ev kompüteri', *PC* (< *Personal computer*) 'şəxsi kompüter' [12, s.105].

Təbii ki, söz dildə daha çox işləklik qazandıqca onun daha çox sinonimləri olur. Kompüterin hissələrini bildirən sözlərin sinonimləri daha çoxdur. Sinonimlərin əmələ gəlməsi onunla əlaqədardır ki, bu terminlərin istifadə olunduğu ölkənin müxtəlif bölgələrində (bu halda ABŞ-dan söhbət gedir, belə ki, məhz bu ölkə kompüterin və kompüter terminologiyasının vətənidir) eyni termin üçün fərqli slenq analoqlar yaranır. Onlar müxtəlif üsullarla ingilis dilini müxtəlif səviyyədə bilən insanlar tərəfindən yarana bilər.

lər. Ona görə də ayrı-ayrı bölgələrdən olan kompüter istifadəçiləri bir-birini anlamaya da bilirlər. Kompüter slenqi lüğətlərinin tərtibatçıları üçün əsas problem – hər bir terminin imkan daxilində daha çox sinonimlərini tapıb yazmaqdır.

Kompüter slenqində müxtəlif frazeoloji birləşmələr də mövcuddur. Onların arasında feli, eləcə də ismi birləşmələrə rast gəlmək olar:

to polish glitch – hərfi mənası < ‘çətinliyi cilalamaq’ (< programı qaydaya salmaq), *three-finger salute* – hərfi mənası < ‘üçbarmaqlı salyut’ (< Ctrl-Alt-Del düymələri ilə çıxış), *wind of change* – hərfi mənası < çevrilmiş küləyi (< əməliyyat sisteminin dəyişdirilməsi).

Bu frazeoloji birləşmələrin hamısı assosiativ keçid əsasında yaranmışdır. Bəzən belə hallara da rast gəlinir ki, terminoloji leksika müxtəlif situasiyalarda kompüterə aid olmayan geniş məcazi mənada işlədilir. Məsələn, kiminsə xahişini yerinə yetirmək istəməyən proqramçı deyir: *Can't open 'açılmır' və ya Invalid request 'yanlış tələb'*. Kompüter də qarşıya qoyulmuş məsələni həll edə bilməyəndə onun ekranında eyni sözlər görünür.

Yarandığı vaxtdan bu günə qədər böyük inkişaf yolu keçmiş fərdi kompüterlər daha da təkmilləşdirilmiş, yeni cihazlar, yeni proqram təchizatı və yeni texnologiyalar yaranmışdır. Kompüter istifadəçiləri sadə qurğu və texnologiyadan daha müasir və mürəkkəb avadanlığa keçmişlər. Bununla bərabər, kompüter istifadəçilərinin söz ehtiyatı da dəyişmişdir. Daim hərəkəti və canlı olan kompüter slenqi də xeyli zənginləşmişdir. Köhnə texnologiyanın yenisi ilə əvəz olunması nəticəsində köhnə sözlər istifadədən çıxır, unudulur, onların yerinə yeniləri gəlir. Bu proses, elə kompüterlərin inkişafı kimi, çox sürətlə baş verir. Əgər başqa bir sahənin slenqində söz on illərlə yaşaya bilərsə, kompüter slenqində son on il ərzində yüksək texniki inkişaf nəticəsində inanılmaz sayda söz yaranmış və unudulmuşdur. Məsələn, indi gənc kompüter istifadəçiləri bu cür sözlərdən istifadə etməirlər: *Color Graphic Adapter* ‘rəngli qrafik adaptoru’, *High Density Diskette* ‘yüksək sıxlıq disketi’, *Math Co-processor* ‘riyazi prosessor’.

Kompüter texnologiyasının əsasən ingilisdilli ölkələrdə yaranması faktını nəzərə alaraq qeyd etməliyik ki, kompüter slenqində başqa dillərdən alınma sözlərinə, demək olar ki, rast gəlinmir. Lakin ingilis slenqinin başqa sahələrindən kompüter slenqinə keçmiş sözlər çoxdur. Məsələn, *driver* gənclərin slenqində ‘maqnitofon’ mənasını verir və bu söz kompüter slenqinə keçərək ‘informasiyanı maqnit lentdə saxlayan qurğu’ mənasında işlədilir. Eləcə də, sürücülərin, cinayətkarların və s. slenqindən kompüter slenqinə keçən sözlərə rast gəlinir. Məsələn, *microassembler programmer* ‘mikro

montaj programı', to connect two computers 'iki kompüteri əlaqələndirmək', Pentium-2000 'Pentium-2000' və s [13].

İngilis kompüter slenqində elə sözlər vardır ki, onlar qeyri-peşəkar sahənin realilərini bildirir, lakin, əsasən, kompüter istifadəçiləri tərəfindən işlədilir. Kompüter slenqində danışq dilinin başqa sahələrin (məsələn, jargonun, vulqarizmlərin və s.) vahidlərinə də rast gəlinir ki, bu da onların slenqə göstərdiyi təsirdən xəbər verir. Beləliklə, kompüter slenqi danışq dilinin müxtəlif sahələrinin qarşılıqlı təsirini və bu sahələrin leksik vahidlərinin bir-birinə keçməsinə sübut edən əyani bir nümunədir [4].

Kompüter slenqi aşağıdakı funksiyalara malikdir:

- a) ekspressiv,
- b) emosional-qiyətləndirici,
- c) dəqiqləşdirmə və sistemləşdirmə funksiyası,
- ç) nominativ funksiya.

Kompüter slenqizmlərinin emosional-qiyətləndirici funksiyası üstünlük təşkil edir. Kompüter slenqinin nominativ funksiyası onunla şərtləndirilir ki, kompüter texnologiyasının terminoloji sahəsinin inkişafı (əsasən telekommunikasiya sahəsində) kompüter sahəsinin özünün inkişafından geri qalır və terminologiyanın nominativ funksiyasını slenq öz üzərinə götürür. İngilis kompüter slenqində aşağıdakı əsas semantik-tematik qruplar ayırd edilir:

1. Kompüter sahəsi ilə əlaqəsi olan insan. Kompüter sahəsində nəyəyə üstünlük verən insan,
2. Kompüterlə iş, kompüterlə işləmək sahəsində çətinliklər və uğursuzluq,
3. Kompüterin tərkib hissələri,
4. Program məhsullarının, əmrlərin, faylların adları, kompüter oyunları,
5. İnternet. [6]

Birinci qrupa aid olan sözlər daha çox kontekst daxilində başa düşülə bilər. Belə ki, bu cür söz və ifadələr bir çox sahələrin kompüter mütəxəssislərinin, eləcə də istifadəçilərinin adlandırılmasını əhatə edir. Bu qrup şaxəli sistemə malikdir:

a) peşə terminləri ilə paralel şəkildə işlədilən yumoristik səciyyəli ikinci dərəcəli adlar: *system jock*, *sys-frog*, *softy sözləri* 'sistem xətası' mənasında işlənir.

b) terminologiyada analoqu olmayan və kompüterlə əlaqəli şəxslərin daha dəqiq tipologiyasını göstərən nominasiyalar: *doco*, *netter*, *tourist* sözlərinin hər üçü 'internetdən istifadə edən insan' mənasında işlədilir.

c) qiymətləndirici slenqizmlər: *flamer*, *pain in the net*, *script kiddie*, *read-only user*, *weasel*, *twink* və s. Bu sözlər tipoloji cəhətdən qeyri-peşəkarlıq əlamətlərini ifadə edir. Onların əksi olaraq aşağıdakı sözlər kompüter işində yüksək ustalıq, peşəkarlıq səviyyəsini göstərir: *guru*, *wizard*, *superprogrammer*. *UNIX weenie* ‘hər hansı əməliyyat sisteminin icraçısı’, *middie* və ya *quake* ‘kompüter oyunları həvəskarı’ və s. bu qrup slenqizmlərə aiddir. İngilis kompüter slenqində kompüterlə həddindən artıq maraqlanan insanları ifadə edən sinonimik sözlərə də rast gəlinir: *computer geek*, *gweep* ‘kompüterdən başqa heç nə görməyən, kompüterdən başı xarab olmuş’ və s.

İkinci qrupa daxil olan sözlər insanın kompüterlə əlaqədar gördüyü işi, məsələn, *to beam* ‘elektron poçtu ilə göndərmək’ və kompüterlə bağlı işin icra etməsini bildirən leksemlər, məsələn, *to grovel* ‘proqramın zəif sürətlə, lakin məhsuldar hərəkəti’ni ifadə edir. Bu qrupun bəzi vahidləri mənaca birinci qrupun vahidləri ilə uyğun gəlir.

Beləliklə, müxtəlif tematik qrupların semantik cəhətdən oxşar olan vahidləri bir-biri ilə müxtəlif sistemlərin elementləri kimi, vahid slenq sistemində birləşirlər. İngilis kompüter slenqində həmçinin səhvlər tipologiyası da mövcuddur. Məsələn, “-o” slenq suffiksi vasitəsilə yaranan *thinko*, *braino*, *typo*, *mouso*, *scanno* və s. leksemləri insanın, onun düşüncə tərzinin, çap olunma prosesinin, siçanın və skanerin səhvlərini ifadə edirlər. Bu qrupa kompüterə lazımı tərzdə işlətməyi bacarmayan istifadəçiyə aid sözlər də aiddir, məsələn, *chomper*, *loser* və s.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, ingilis kompüter slenqində məhz bu tematik qrupun leksikası ən geniş yayılmış hesab edilir.

Üçüncü qrup slenqizmlər kompüterin tərkib hissələrinin adlarını əhatə edir. Bütün bu anlayışların terminologiyada paralel analoqları var. Lakin bu qrupa aid olan hər hansı bir sözlə ona uyğun olan termini tutuşdursaq, görürük ki, onlar mənaca tamamilə uyğun gəlsələr də slenqizm əlavə ekspressiv və qiymətləndirici çalarlara malikdir. Burada aparat təchizatının keyfiyyətinin, onun funksionallığının və müasirliyinin qiymətləndirilməsi aparılır: *steam-powered iron* ‘köhnə, lakin keyfiyyətli qurğu’. Qiymətləndirici slenqizmlərdən əlavə bu qrupda ekspressiv vahidlərə də rast gəlinir. Bu, slenqizmlərdən istifadə edənlərin adı sözlərə bir rəngarənglik, yenilik vermək cəhdini əks etdirən söz oyununun nəticəsidir: *toaster* ‘əlavə qurğu’ və s.

Dördüncü qrupa zarafat çalarlı semantikaya malik olan yumoristik sözlər aiddir. Məsələn, *tarball* ‘genişləndirilə bilən fayllar arxivi’, *threefinger salute* ‘yenidən yüklənmə əmri’ və s. Proqram təchizatını ifadə

edən müxtəlif slenqizmlər ifadəli emosional-qiyətləndirici çalara malikdir. Məsələn: *broken – flaky – dodgy – fragile – brittle / solid – robust – bulletproof – armor – plated*. Bu misalda müxtəlif proqramların mənfi və ya müsbət tərəfini bildirmək üçün istifadə olunan sifət-slenqizmlərin siyahısı verilir.

Dördüncü qrupun tematikası həmçinin müxtəlif əməliyyat sistemlərinin adlarını əhatə edir. Kompüter bazarındaki əməliyyat sistemləri arasında ki rəqabət bu cür slenqizmlərin yaranmasına səbəb olmuşdur: *Windows, weenix* və s.

Kompüter oyunlarını bildirən leksika daha dar və məhdud sahəyə malikdir, belə ki, kompüter oyunları ilə məşğul olanlar bu sahədəki slenqizmlərin əksər hissəsini bilmirlər. Yalnız bəzi kompüter oyunları adlarının slenq forması məlumdur: *Dungeon-and-Dragons-like* və s. Bu misaldakı *-like* suffiksi qeyri-ədəbi söz yaradıcılığı elementlərinə nümunədir.

Bu qrupa həmçinin kompüterin, aparatın, proqram təchizatının müxtəlif slenqizmlərlə adlandırılması da aiddir, məsələn, *confuser, fuzball, beige toaster*. Bu misallar kompüterə aid obrazlı və ekspressiv sözlərlə adlandırılmasına bir nümunədir.

İngilis kompüter slenqində bəzi vahidlər kompüterin müəyyən keyfiyyətinə görə fərqləndirilməsini bildirmək üçün əlavə mənə yükü daşıyırlar. Məsələn, *toaster-box, bitty-box* ‘köhnə, kiçik kompüter’, *home-box* ‘ev kompüteri’. Onların leksik mənaları kompüter termini ilə uyğun gəlir.

Beşinci qrupa aid olan slenqizmlər dünya şəbəkəsinə - internetə xas olan anlayışları ifadə edir: *cobweb site* ‘köhnə, yeniləşməyən sayt’, *whack-a-mole windows, spam* ‘İnternetdə müxtəlif lazımsız reklam növləri’ və s.

İnternet nisbətən yeni bir sahə olduğu üçün bu qrupa əsasən yeni yaranmış sözlər, yəni slenq-neologizmlər aid edilir. Bəzi hallarda bu sözlər həm yeni, həm də terminologiyada analoqu olmayan yeganə sözlər olur. Məsələn, *ICQ (I seek you), IRC (< Internet Relay Chat), firewall* və s.

Yuxarıda göstərilmiş tematik qruplardan əlavə, ingilis kompüter slenqində “Kompüter cinayətləri” tematik qrupu altında da bəzi söz və ifadələr birləşir (7). Bu qrupa aid olan slenqizmlər məzmunca yad kompüterlərə qeyri-qanuni daxil olma və virusların yayılması problemi ilə bağlıdır. Bu qrupa daxil olan müxtəlif qrammatik kateqoriyalı vahidlər şəxələnmiş bir sistem təşkil edirlər:

- a) yad sistemlərə qeyri-qanuni şəkildə daxil olanlar: *dark-side hacker* ‘sayt oğrusu’ *samurai* ‘qanuni sayt açan’ və s.

- b) internet saytlarını və sistemlərini qeyri-qanuni açmaq üçün proqramlar: *sniffers*, *exploits*, *attacks*, *icebrakers*. Bu proqramlar arasındakı fərq onların təyinatında və yad şəbəkəyə və ya sistemə daxil olmaq üsulundadır.
- c) qeyri-qanuni daxil olma – *social engineering*, *team attack* və sistemin qəsdən korlanması – *crashing a kernel*, *smashing a stack*, *getting root* üsulları.
- d) kompüter virusları – *Trojan horse*, *Worm*.

Bu qrupa daxil olan elementlər müxtəlif qiymətləndirici konnotasiyaya malikdir ki, bu konnotasiya da müsbət – *samurai*, mənfi – *dark-side hacker* və kinayəli – *script kiddie* çalarlar daşıyır.

İngilis kompüter slenqində elə söz və ifadələr də vardır ki, onlar iş və vəzifə adlarını bildirirlər. Məsələn, *suit*, *droid* – məmur, *mangler*, *veeblefester* - idarəçi, *lion food* – İBM-in idarə heyəti və s.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu slenqizmlər, bir növ, peşə adlarını bildirsələr də, peşə slenqi və ya peşə jarqonlarına aid deyillər.

İngilis danışiq dilində müxtəlif peşə və qrup jarqonları ilə ümumi slenq arasında qarşılıqlı mübadilə müşahidə edilir. Kompüter slenqindəki bir çox elementlər dilin başqa qeyri-ədəbi sahələrindən keçmişdir, eləcə də kompüter slenqi özü başqa dil sistemləri üçün yeni sözlər mənbəyi kimi nəzərdən keçirilir. Məsələn, *down* – işsiz, *crash* (v) – ‘sönmək’ < hər hansı bir mexanizm və cihaz haqqında və s.

Kompüter slenqinin xüsusi bir qrupunu akronimlər təşkil edir. Bu, mənşəyinə və yaranma üsuluna görə mürəkkəb şəkildə ixtisar olunmuş ingilis sözləridir:

AFAIK – *as far as I know* ‘bildiyim qədər’,
BTW – *by the way* ‘yeri gəlmişkən’,
FYI – *for your information* ‘məlumatınız olsun ki’,
IMHO – *in my humble opinion* ‘mənim fikrimcə’,
IOW – *in other words* ‘başqa sözlə’,
TTUL – *talk to you later* ‘sonra danışarıq’.

Bu nümunələr kompüter slenqinin digər bir vacib xüsusiyyətini nümayiş etdirir. Kompüter istifadəçilərinin ünsiyyət şəraiti onlarda informasiyanı daha sürətlə alıb-verməyə ehtiyac yaradır və buna görə də onlar dil vasitələrini daha da sadələşdirir, minimallaşdırır və standartlaşdırırlar.

Mürəkkəb yolla qısaldılmış sözlərin yaranması üsulu da maraqlıdır ki, bu üsul zamanı söz ona oxşar şəkildə səslənən hərflərlə və ya rəqəmlərlə əvəz edilir. Məsələn, *IOU* < *I owe you* ‘sənə borcluyam’, *4u* < *for you* ‘sənin

üçün', *2U* < *to you* 'sənə', *CU* < *see you* 'sonra görüşərik', *L&R* < *later* 'sonra', *OIC* < *Oh, I see* 'başla düşürəm' və s. Bu cür ixtisarlar hətta ifadənin ortasında belə işləndikdə böyük hərflərlə yazılır.

İngilis kompüter slenqini nümunələr əsasında təhlil edərək onların funksional xüsusiyyətlərini və yaranma mənbəyini müəyyən etmək daha asan və maraqlıdır. Məsələn: *I've bookmarked the CNN homepage as I use it regularly to get the latest news* < *put it in a list of websites I can access immediately*. 'Mən CNN kanalının səhifəsini əsas səhifə kimi seçmişəm, çünki ən son məlumatları almaq üçün bu səhifədən tez-tez istifadə edirəm' < 'onu mənim tez keçid edə biləcəyim saytlar sırasına qoy'[7]. Bu cümlədəki "bookmark" sözü kitabın lazım olan yerini itirməmək üçün hansısa vərəqini qatılmaq mənasını verir. Bu mənaya analogi olaraq həmin söz İnternetdə hansısa səhifəni yadda saxlamaq mənasını verir. Bu prinsipə uyğun olaraq *page* 'səhifə' (bu cümlədə *homepage* 'əsas səhifə') də kompüter slenqi kimi işlənmişdir.

Başqa bir misal: *She must have changed her e-mail address, the email I sent her bounced (came back to me)*. 'O, elektron poçt ünvanını dəyişməlidir, ona göndərdiyim mail geri qayıtdı' [14, s.90-105.]. *Bounce* slenqizmi kompüter dilinə maliyyə sahəsindən keçmişdir. Maliyyə sahəsində bu termin 'ödəniş edənin hesabında pul olmadığından çekin qaytarılması' deməkdir. Bu termin kompüter jarqonunda sənədlərin, məktublارın qaytarılması prosesinə uyğun olaraq geniş şəkildə işlədilir. Burada terminin bir sahədən o biri sahənin jarqonuna keçməsi aydın şəkildə müşahidə olunur.

Müasir ingilis dili, xüsusilə də danışıq dili, kompüter slenqinin daim yeniləşməsinə dair külli miqdarda nümunələrlə zəngindir. Bu yeniləşmə kompüter texnologiyasının inkişafı, eləcə də dilin özünün inkişafı ilə əlaqədardır.

Kompüterlər həyatımızın ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir. Kompüterlərlə bərabər onlardan istifadə edənlərin dili, bu sahədə yeni yaranmış və yaranmaqda olan söz və ifadələr də həyatımıza daxil olmuşdur. Bu, təbii bir prosesdir – yeni texnologiyalar gündəlik istifadəyə daxil olurlar, ümumişlək dil isə yeni anlayışları izah edəcək leksikaya malik deyildir. Bütün bunlar isə yeni dil vahidlərinin yaranmasına gətirib çıxarır.

Beləliklə, kompüter slenqi – dilin qeyri-rəsmi təbəqəsidir və o, kompüter mütəxəssislərinin peşə fəaliyyəti sahəsindəki obyektləri bildiren sözlərdən ibarətdir. İngilis dilində kompüter slenqi – kompüterlə əlaqəsi olan insanların işlətdikləri adi dil vahidləridir.

Slenqizmlərin əksəriyyəti sözlərin başqa üslubi laylardan keçməsi nəticəsində əmələ gəlir. Çox zaman sözlərin bir üslubi laydan digərinə keçidi tədricən, termindən slenqizmə doğru gedərək baş verir. Terminlər professio-

nalizmlərin, sonra jarqonizmlərin və nəhayət, slenqizmlərin üslubi çalarlılığını əldə edirlər.

Məsələn, terminlərin professionalizmə çevrilməsinə nümunə olaraq kompüterin, “materinka”sını, başqa sözlə, “ana hissə”sini (rus dilində: материнка) göstərmək olar ki, bu söz ingilis dilindəki “motherboard” terminindən yaranmışdır. Burada professionalizmə keçid terminin hərfi mənası əsasında yaranmışdır. Əslində sözün kökü olan “mother”-nın izahı “acting as or providing parental stock – used without reference to sex” (Webster’s Dictionary) kimi verilir, ona görə də ingilisdilli cəmiyyət üçün anlaşılıqdır. Eyni zamanda, bu termindən yaranmış “materinka” professionalizmi hamı üçün deyil, məhz dar çərçivədə olan insanlar üçün, yəni kompüterlə əlaqəsi olan insanlar üçün anlaşılıqdır. Bu da “materinka” sözünün professionalizmlərə aid olduğunu göstərir və, beləliklə də, sözün hərfi məna əsasında terimlərdən professionalizmlərin sırasına keçməsinə müşahidə edirik [14,s.90-105].

Professionalizmlərin və terminlərin slenqizmlərə çevrilməsi halları dildə az rast gəlinir, lakin jarqonizmlərin slenq sözə çevrilməsi tez-tez müşahidə olunan bir haldır. Yenə də qeyd edək ki, kompüter slenqi – ilkin olaraq kompüter istifadəçiləri qrupu tərəfindən işlədilər, lakin sonradan geniş ümumişləklilik qazanmış və normativ ədəbi dilin sözlərinə sinonimik olan dil vahidləridir. Deməli, slenqizmlər jarqonizmlərdən yalnız o xüsusiyyətlə fərqlənirlər ki, slenq sözlər geniş ümumişləklilik qazanmış sözlərdir, jarqonizmlər isə yalnız müəyyən qrup daxilində anlaşılır. Məsələn, *mouse* ‘siçan < idarəetmə qurğusu’ professionalizmi jarqon vasitəsilə ümumişlək slenqizmə keçmişdir və hal-hazırda ədəbi dilə keçməyə meyillidir.

İngilis kompüter slenqində bir çox slenqizmlər metaforikləşmə nəticəsində yaranmışlar, məsələn, *take off* ‘lazım olmayan informasiyanın kompüterin yaddaşından silmək’, *buzz* ‘modem vasitəsilə əlaqə yaratmaq’, *to kill* ‘hər hansı bir əməliyyatı kəsmək’, ‘dayandırmaq’, *to click* ‘səs təqlidi nəticəsində yaranmışdır: siçanın düymələrini basmaq’, *iron* ‘kompüter mənasında’ (burada metonimiyadır).

Sonda onu da qeyd etmək lazımdır ki, kompüter sahəsində familiar slenqizmlərin işlədilməsi insana imkanca ondan üstün olduğu görünən kompüterlər üzərində şüuraltı şəkildə öz üstünlüyünü hiss etmək üçün lazımdır. Informasiya texnologiyası aləminə aid olan realiləri məzəli slenqizmlərlə adlandıran kompüter istifadəçisi kompüterini özündən aşağı səviyyəyə qoyur və onu, bir növ özünə tabe edir. Bu məqam istifadəçi insanla kompüterin sonu görünməyən imkanları arsında olan, bir növ, “konfliktin” özünəməxsus ifadəsidir.

Kompüter slenqində obrazlı vasitələrin, əsasən də metaforanın, daha çox işlədilməsi onunla izah olunur ki, hər bir dilin leksikasının əsasında metafora (ümumiyyətlə, obraz) durur. Lakin müasir ədəbi dildə bir çox sözlər yalnız diaxronik planda metaforik mənaya malikdirlər və onu mürəkkəb etimoloji tədqiqatlar nəticəsində tapmaq olar. Kompüter slenqi isə nisbətən gənc bir sahədir, o, dilin miniatur bir modelidir və buna görə də ona xas olan bir çox xüsusiyyətləri təkrar edir. Slenqin inkişafının indiki mərhələsində obrazlılıqdan geniş istifadə gələcəkdə metaforik mənaların sabitləşməsinə və slenqin, inkişaf edərək, dilin müstəqil və sabit bir üslubuna çevrilməsinə gətirib çıxaracaqdır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Chamber's Twentieth Century Dictionary, Edinburgh London, 1965.
2. Dobbins A.C., The Language of the Cultivated, in: Harbrace Guide to Dictionaries 1966.
3. Flexner S.R., Preface, Dictionary of American Slang. New York, 1976.
4. Grattan J.H., On Slang, Cant and Jargon, in: Transactions of the Yorkshire Dialect Society, vol. 5, Yorkshire: 1982.
5. Partridge E. A Dictionary of Slang and Unconventional English, vol. 2, London, 1967.
6. Хомяков В.А. Введение в изучение сленга – основного компонента английского просторечия. Вологда, 1971.
7. New Zealand Oxford Dictionary. Edited by Tony Deverson and Graeme Kennedy. Oxford University Press, 2005.
8. Забело И.В. Некоторые особенности тематической организации лексики компьютерного жаргона, // Филологические науки, № 6, Москва, 2001, с.40-45
9. www.english.language.ru/slang
10. www.oup.com
11. www.peevish.co.uk/slang
12. www.urbanenglish.org/
13. www.wikipedia.org/slang
14. www.worldwidewords.org

Nergiz Salimova

Summary Computer Slangs in Modern English

The article deals with the usage of computer slangs. The words in the computer field are primarily intended to communicate between people who have the same

profession, that is, programmers or simply people who use the computer. At the same time, they are synonymous with vocational terms, but differ from those terms by their emotional tone. Secondly, computer slangs only mean that in the computer world, when a non-computer space is used, their meaning is changed and others can be understood. Thirdly, in this lexicon vulgar words are also encountered.

Наргиз Салимова

Резюме

Компьютерные сленги в современном английском языке

Настоящая статья посвящена проблеме использования компьютерных сленгов. Слова в компьютере, в первую очередь, предназначены для общения между людьми, которые имеют одинаковую профессию, то есть программистами или просто пользователями компьютера. В то же время они являются синонимами профессиональных терминов, но отличаются от терминов своими эмоциональными оттенками. Во-вторых, компьютерные сленги означают только то, что при использовании некомпьютерного пространства их значение меняется, и они могут быть поняты другими. В-третьих, в этой лексике встречаются и вульгаризмы.

Rəyçi: fil.f.d.S.Səlimova

Redaksiyaya daxil olub: 16.06.2020